

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РЕТРОПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСОБУ НЕЛІНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті визначено основні підходи до ретропедагогіки як засобу для повернення до упущених можливостей розвитку особистості. Вони базуються на основі поєднання лінійного та нелінійного розвитку особистості. Розглянуто використання біфуркації як можливого "стрибка" розвитку, що характеризує процес інтеграції попередніх систем, які трансформуються в нову цілісність. Зафіксовано феномен руйнування класичної лінійно-детерміністичної педагогічної парадигми і заміна її нелінійної педагогікою. Розглянуто питання про врахування всіх часових вимірів (минулого, теперішнього і майбутнього) в розвитку особистості. Оцінено голографічний ефект часу та його використання в технології упущених можливостей розвитку особистості. Обґрунтовано новий підхід до започаткування педагогічної системи, яка б надавала можливість створювати для учнів повторний старт розвитку.

Постановка проблеми. Вчителі та учні живуть у час руйнування класичної лінійно-детерміністської парадигми, згідно з якою всі явища причинно обумовлюються принципами лінійного детермінізму, коли певній причині передують певний наслідок. Перспективною є позиція тих російських та українських учених, які вважають, що в науці треба відмовитись від загального детермінізму, який панував у науці ХХ століття (А. Я. Гуревич, Ю. М. Лотман, С. Н. Князева, О. В. Вознюк та ін.). Вони вважають, що обговорення питання, яке криється в потенціях і варіантах розвитку особистості, неминуче і логічно виникає при відмові від ідеї загального детермінізму, яка ще недавно панувала в нашій науці. Процес усвідомлення цього вириває людину із стану актуальної даності і вона доповнює своє сьогодення потенційно-можливим (у майбутньому, в уявному і мислимому), коли актуальне і потенційне мисляться і відтворюються в одній буттєвій площині. Важливим поняттям синергетики є категорія "критичних точок", чи "точок біфуркацій", які виявляють стан невірноваженості, нестійкості, флуктуації, що зумовлює можливість переходу системи в іншу якість, до нового рівня розвитку. Саме у точках біфуркації перед системою відкривається розмаїття варіантів шляхів розвитку, який вона обирає та продовжує поступовий розвиток до наступної точки біфуркації. Біфуркації являють собою альтернативні варіанти процесуальних можливостей та мають імовірнісний характер; виникають сприятливі умови для вивчення та моделювання різних ситуацій, вибудовування разом із вихованцями творчих шляхів розвитку, пошуку пояснення механізмів виникнення нового.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи особистість як цілісність, треба брати до уваги, що лінійний детермінізм при такому підході не діє, а набуває чинності принцип цілісної циклічної причетності, коли минуле, теперішнє і майбутнє тісно взаємопов'язані (Р. Шелдрейк, Е. Шредінгер, С. П. Курдюмов, І. З. Цехмістро, С. Н. Князева, П. К. Анохін, Н. А. Козирев, В. В. Насонов, А. Л. Вейник та ін.). Механістичний, лінійний детермінізм тут не діє, набуває чинності принцип цілісної циклічної причинності. Західноєвропейські дослідники теоретично доводили, що не можна час диференціювати на минуле, теперішнє і майбутнє, оскільки ці три компоненти проникають один в одного (непричинний зв'язок Паулі – Юнга, Г. Шміт, Е. Г. Уоркер та ін.).

Мета статті полягає у розкритті нового підходу, що поєднує лінійний та нелінійний розвиток особистості у часі в проблемі створення можливості біфуркаційного стрибка у розвитку обдарованості.

Виклад основного матеріалу. Сучасні вчені констатують, що неможливо описувати моделі актуалізації обдарованості без уявлення про їх нелінійність, тому, мабуть, найбільш виправданим є такий методологічний підхід, який дозволив би однаково врахувати усі часові виміри життя людини (В. М. Доній, Г. Маркузе, Е. Шредінгер, Н. Н. Брагіна, Т. А. Доброхотова).

Розглянемо взаємозалежність розвитку та часу в історичній перспективі.

1. Відомий спеціаліст з проблем хронотопології Ю. С. Владіміров, засновник нової метафізики ХХІ століття, підкреслює: "Всі головні досягнення науки ХХ століття: спеціальна теорія відносності, загальна теорія відносності, квантова теорія, квантова психологія – пов'язані із зміною уявлень про якості простору – часу" [1: 110]. Академік Н. О. Козирев підтверджує думку про те, що "час є активним учасником світотворення" [2: 59].

2. В 1908 році Г. Мінковський зробив заяву про те, що необхідно змінити уяву про час на фундаменті експериментальної науки, що приведе до радикальних наслідків. Г. Мінковський доводив, що все, що може мати місце, вже існує в майбутньому і продовжує існувати в минулому. 3. У 80-ті роки академіками Н. О. Козиревим, О. Л. Вейником та В. В. Насоновим практично було доведено теорію Г. Мінковського про те, що минулі, теперішні й майбутні події історії людства існують одночасно, і ми, рухаючись по осі часу, тільки стикаємося з ними в сучасності.

3. В 1989 році дослідження Н. О. Козирєва були повторені та перепроверені японськими дослідниками (Х. Хаясака та С. Такеучі). А в 90-ті роки новосибірським академіком В. П. Казначеевим та його колегами А. Ф. Охатриним, О. Д. Сахаровим, Ю. М. Івановим були проведені дослідження, основою яких стали експерименти з "дзеркалами Козирєва", які підтвердили феномен зв'язку енергії з часом.

4. У 1997 році новосибірські вчені провели спільні експерименти з англійськими колегами. В Англії, в Стоунхенджі, більше двохсот дослідників отримували трансльовану через "дзеркала Козирєва" інформацію з Новосибірська. Як згадував потім один з експериментаторів професор А. Трофімов, як тільки випробувач наблизився до "дзеркал" – простір відкривався, і можна було побачити величезний потік символів-знаків, що світилися як неонові вивіски. Спочатку вчені думали, що це якесь інопланетне послання. Потім зрозуміли, що більшість побачених символів співвідносяться з найдавнішою шумерською культурою. Це була мить історії, яка прорвалася в нашу зону [3]. Потім раптом виявилось, що англійські вчені виявили "зайвих" сімдесят знаків шумерської культури, які з'явилися нізвідки, як ніби впали з якоїсь "інформаційної полицки" далекого минулого.

5. Науковці вважають, що час має більш, ніж 1 вимір, тобто підтверджуються теоретичні викладки О. Баргіні, який вважав, що час має 3 виміри. Згідно з даними досліджень, час – багатовимірне (ймовірно – 3-х вимірне), різноманітне середовище, яке визначає всі процеси, що мають місце на Землі і у Всесвіті. Український учений, який досліджує феномен часу, А. М. Бич вказує, що світ дійсно багатовимірний, але не за рахунок координат простору, а за рахунок координати часу [4].

6. Сучасний спеціаліст із квантових технологій Д. Бом вважає, що світ голографічний і тому минуле та майбутнє завжди існують в теперішньому.

7. Стає зрозумілим поняття "голографічний ефект часу", якщо ми гіпотетично змодельуємо сприйняття Н. О. Козирєвим багатовимірності часу. Уявимо собі Н. О. Козирєва, який дивиться у телескоп та бачить в теперішньому часі зірку, якої вже не існує тисячі років (№ 1). Потім він переміщує телескоп на те місце, де має бути ця зірка за його розрахунками в дійсності теж в теперішній час (№ 2). Спеціальним пристроєм він фіксує, що в дійсності існує в цьому місці велика маса, тобто ця зірка, якої він не може побачити в телескоп. Тоді він переміщує телескоп в минуле (№ 3), і пристрій вказує, що в цей час (теперішній) вже теж дійсно існує зірка, яку реально він не бачить.

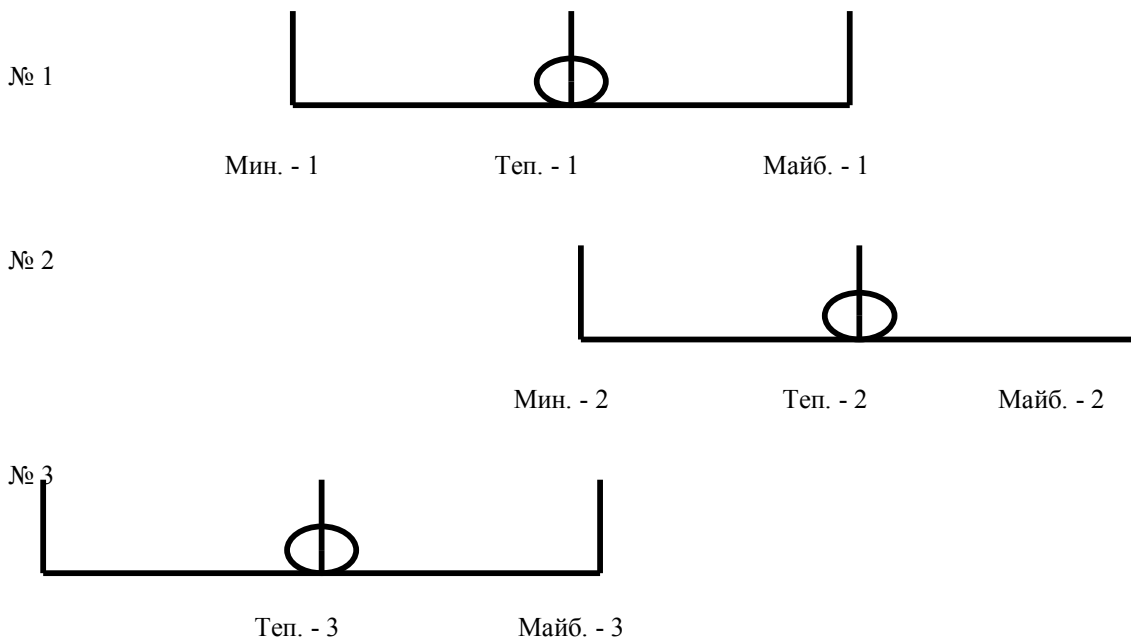


Рис. 1. Сприйняття Н. О. Козирєвим багатовимірності часу.

Іншими словами, для Н. О. Козирєва стало зрозуміло на практиці, що минуле, сьогодення і майбутнє існують одночасно як на кіноплівці. В одному часовому шарі-кадрі подія вже відбулася, в іншому вона ще тільки планується, що, в принципі, дозволяє отримувати інформацію з минулого і майбутнього.

Закон згасання обдарованості. Закономірним для людини є процес поступового згасання здібностей, "згасання обдарованості" [5-7]. Існує закон спаду можливостей ефективного розвитку, який полягає у тому, що кожна здорова дитина від природи має колосальні можливості розвитку здібностей до всіх видів діяльності. Але ці можливості не залишаються незмінними і з віком (приблизно в підлітковому віці) поступово згасають, слабшають, і чим дорослішою стає людина, тим важче розвивати її здібності.

Тобто, якщо при народженні кожна нормальна дитина одержує від батьків "повний набір" задатків усіх людських здібностей, то через деякий час (це особливо стає помітним у підлітковому віці) ці здібності зникають. Діти як істоти переважно правопівкульові, виявляються більш здатними до творчості, ніж більш дорослі люди. Дж. Дьюї підкреслював, що діти знаходяться дуже близько до стану наукового мислення [8]. Тобто дорослій людині, обтяженій фактологічною ерудицією та здебільшого позбавленій правопівкульової здатності до генерації смислів, дуже важко творити. Про це пише професор В. В. Иванов, розповідаючи про те, що школярі, з якими він займається, краще справляються з вирішенням наукових завдань, ніж аспіранти [9].

Проблема повернення до втрачених можливостей розвитку. Сучасні вчені звертають увагу, передусім, на розвиток обдарованості в дошкільний період дитини. Загальновідомо, що найкращим часом для розвитку обдарованості є саме дошкільний вік. Уже в 80-ті роки американські вчені встановили, що засоби, які застосовуються для нормалізації розвитку дітей в перші чотири роки їхнього життя, є найбільш ефективним капіталовкладенням, яке повертається у п'ятикратному розмірі на одиницю вкладень. Саме дошкільні роки, а не шкільні – це головний розвивальний вік. В перші роки життя складається глибинне ядро і фундамент людини. Науковці підтвердили той факт, що чим раніше пробуджуються творчі здібності та таланти, тим вищого рівня розвитку вони досягають; чим пізніше – тим важче їх розвивати (М. Лейтес, Б. Нікітін та ін.).

Якщо вчені звертають увагу на розвиток обдарованості в дошкільному та молодшому шкільному віці, то чому в умовах безперервної освіти не звернути увагу на більш старший вік? Існує загальновідомий факт про те, що багато талановитих особистостей не встигали із шкільних предметів, мали проблеми в учнівські та в студентські роки (Ч. Діккенс, М. Твен, О. Горький, Т. Едісон, Г. Форд, Г. Андерсен, І. Ньютон, Л. Паскаль, Ф. Шиллер, Д. Свіфт, В. Скотт, А. Лінкольн, Б. Шоу, Ч. Дарвін, М. Гоголь, Р. Декарт, К. Цюлковський, У. Черчіль, А. Чехов, М. Булгаков, А. Ейнштейн та ін.).

Правомірність виникнення ідеї повторного повернення в розвитку. У молоді завжди існує проблема у "відкритості майбутнього", бажання повернутись до втрачених можливостей (Л. С. Виготський, С. А. Плотніков, І. С. Кон, Л. І. Божович, А. В. Толстих, І. В. Дубровіна, А. Гезелл, А. С. Макаренко та інші). Правомірним є думки Ж. Піаже про необхідність врахування пропущених кроків розвитку особистості [10]. На думку Ж. Піаже, проблеми учня починаються, якщо виявляється пропущеною одна із стадій його минулого розвитку, коли дитина переступає через етап власного розвитку, і потім всі подальші етапи будуються на більш хисткому майбутньому фундаменті. Сучасний російський вчений Б. М. Кедров звертає увагу на необхідність повторного розвитку, того що вже було раніше [11: 8]. Він констатує, що під повтором треба розуміти не просто зв'язок та взаємозалежність в процесі розвитку, а навпаки – відродження того, що було перед цим перервано, а потім виникло в новому вигляді та почало свій повторний рух в тому ж напрямку. Отже, суттєвою ознакою повторюваності він вважає відродження в процесі розвитку в тій чи іншій формі того, що було вже пройдено раніше. Під повторюваністю він розуміє не просто зв'язок і наступність у ході розвитку, не наявність яких-небудь незникаючих ознак у речей і явищ, а навпаки – відтворення того, що перед цим було перервано, або припинено, що зникло, а потім виникло знову в тому ж або в перетвореному вигляді і почало свій повторний рух в тому ж порядку. Ми погоджуємося з думкою про те, що у цьому процесі знищення минулого не може мати місця (як це розумілось у Фрейда). На минуле необхідно спиратись, тобто знайти опори для свого життя, знайти ті стежки, які учень чомусь не пройшов.

Коли учень навчається, він щось у собі виховує, розвиває. Але чи все він засвоює, що йому необхідно? Яка його результативність? Досвід учителів свідчить, що невелика. І справа не тільки в лінощах або в нерозумінні того, хто вчиться. Існує об'єктивний фактор: неможливо не мати прогалин, пробілів у знаннях, у розвитку, оскільки учень рухається завжди тільки вперед – у майбутнє. А коли так, то завжди буде щось, що він не засвоїв, не побачив, не оцінив достатньою мірою, неглибоко зрозумів. Тому що ця інформація (яка стане важлива в майбутньому) не зрозуміла або майже не зрозуміла йому з теперішнього часу, у якому знаходиться учень. Зупинка в розвитку як зупинка перед майбутнім закономірна (Т. Б. Карцева, Д. А. Леонтьєв, А. Маслоу). Якщо особистість, яка навчається, щось не засвоїла, не зрозуміла, пропустила, то вона не може це відродити, оскільки нове будуватиметься на базі старого, на фундаменті минулого. А це означає, що учень зайшов у глухий кут. Учень не може рухатись у майбутнє через те, що в нього "відсутнє минуле", тобто він не створив бази-фундаменту у своєму минулому, щоб рухатися далі. Минуле вже існує в теперішньому, якщо воно виконане, зроблене. А якщо ні? То воно теж існує в теперішньому, але як невиконане, незроблене, нереалізоване, неіснуюче. Це явище стає негативною силою, яке тягне особистість назад, в минуле, яке не реалізувалось. Розвиток, рух особистості сповільнюється. Таким чином, особистість щось виконала, а щось не виконала. А якщо це незроблене, невиконане є базою для перспективного розвитку у здійсненні Майбутнього? Проблему сучасного учня можна сформулювати так: виконати чи не виконати минуле. Рухаючись в майбутнє, учню необхідно постійно виконувати, реалізовувати минуле. Які умови та обставини треба створити, щоб почати життєдіяльність по-новому, повторно? Необхідно привести якісь сторони особистості та

зовнішні умови в обставини, які приведуть до стартового стану розвитку. Тобто треба щось змінити, скорегувати для того, щоб почати все спочатку у своєму розвитку, необхідно передбачити можливість "повторного", "другого" старту для учнів.

Педагогічна стратегія вчителя має включати синтезовану концентрацію його уваги як на майбутніх проблемах учнів, які його чекають, так і на концентрації його уваги на пропущених (втрачених) раніше можливостях розвитку учня (ретроповернення). В останній час психологи стали використовувати минуле клієнта як конструктивну силу. Він повинен згадати якісь свої перемоги, досягнення. Закріплюючи їх у свідомості клієнта, психологи відновлюють нормальний рух у майбутнє свого клієнта. Якщо у психологів існує проблема нейтралізації минулого, то у педагогів є дещо інша проблема. Вони повинні концентрувати свою увагу не на нейтралізації минулого (як це відбувається у психологів), а на його "здійсненні", "виконанні", "реалізації прогаєних", "заповненні інформаційних пустот", які були втрачені у минулому.

Можливість стрибка у розвитку особистості. Важливим відкриттям сучасних учених є виявлення феномену зв'язку енергії з часом. Професором Н. О. Козиревим зроблено фундаментальне відкриття: світовий час має свій хід, напрям, і в силу цієї направленості, час може здійснювати роботу і виробляти енергію [12]. Час породжує додаткові сили, які реально існують. І тоді виходить, що час – це не стільки параметр тривалості від однієї події до другої, а фізичний чинник, що володіє властивостями, які дозволяють йому брати активну участь у всіх природних процесах.

Перед нами виникає проблема використання концентрації часу як енергії. Щоб сконцентрувати сили та енергію, необхідно інтегрувати різні часові простори, у яких перебуває учень: Минуле + Теперішнє + Майбутнє. У цій ситуації виникає кумулятивна перевага, яка виникає із одночасного об'єднання трьох елементів часу, тому що ефект сумісних дій вище простої суми індивідуальних дій (закон емерджентності у синергетиці). Стискання, "здавлювання" часових вимірів ведуть до енергетичного поштовху в розвитку особистості.

Врахування циклічного і лінійного часу в розвитку особистості. Вчених вже давно хвилює думка – бажання почати "все спочатку", виправити свої помилки. Але чи можливо другий раз увійти в одну й ту ж річку? Чи можна повернутись в минуле? Вже Геракліт приділяв цьому феномену багато часу і одержав за це прізвисько "плакучий філософ". Він стверджував: "Двічі в ту ж саму річку не можна увійти, час плине в незворотному напрямку". Дійсно, напрям потоку часу ми не можемо змінити, хід часу є незворотнім. Це принципово виключає можливість подорожі в минуле. Зате припустимо інше: занурення в минуле тільки на інформаційному рівні.

Таким чином, якщо людина захоче потрапити в минуле, щоб зрозуміти, що там (в минулому) треба буде зробити, щоб сьогодні було іншим, то вона зможе зробити це наступним чином: на місце сьогодні (тепер) встановити вчора (минуле), тим самим сьогодні перемістити в завтра (майбутнє). Отже, ми не перевернули "річку" (час) назад, а увійшли в ту ж воду знову в тому ж місці, куди вона за якийсь час припливе. Тобто закон незворотності часу не порушується. Коли ми говоримо "увійшли", то в дійсності ми не виходили з цієї води. Ми так і рухаємося з цією водою. Ми не можемо в неї "увійти", тому, що ми з неї і не виходили. У випадку використання ретроповернення у розвитку учень "не виходить із часу", він знаходиться в тому ж русі часу, його "повернення в часі" є умовним.

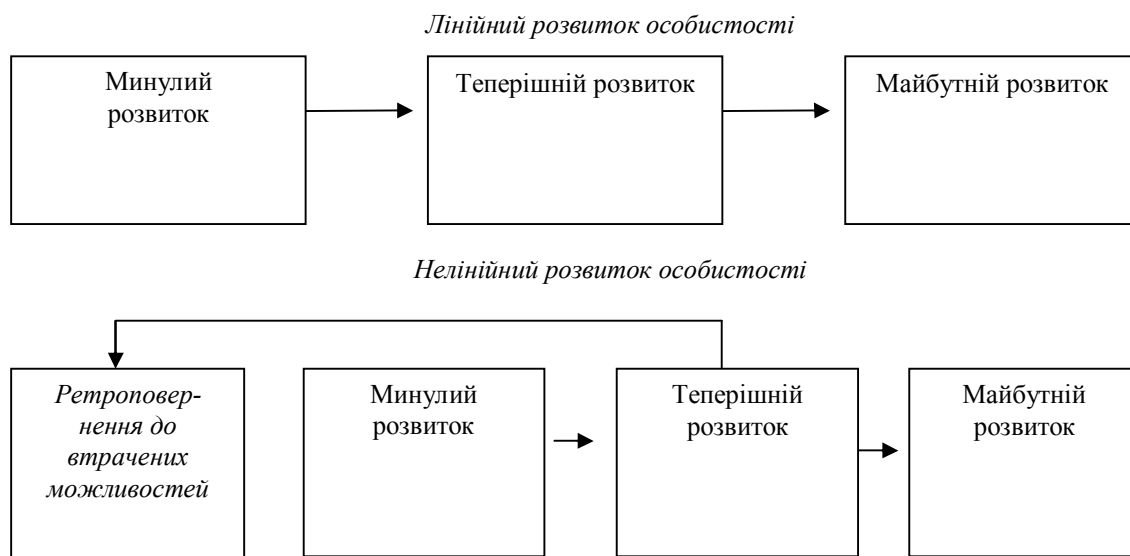


Рис. 2. Лінійний та нелінійний розвитку особистості.

Зробивши це "повернення" в минуле, ми одержуємо можливість не відновити минуле (його не повернеш), а щось створити, підправити, розвинути, одним словом, зробити своє минуле на такому рівні, щоб потім прискорено рухатись в майбутнє, без бар'єрів та блоків із минулого. Звісно, що особистість не може увійти в теж саме минуле, з тою самою свідомістю, але вона може увійти по-новому, з новим досвідом, з новим підходом, по-новому вирішити свої старі проблеми. Можливо, вона вже володіє новими технологіями вирішення проблем, яких у неї не було раніше, коли вона ще не мала достатніх знань та досвіду.

Ретроповернення як інтегрування різних часових просторів. В учнів існує проблема у "відкритості майбутнього", яке для багатьох із них найчастіше за все закрите, вони не мають достатнього досвіду та засобів для реалізації свого майбутнього. Вони мають потребу "заново визначитись" (Т. В. Снігерьова). Вихід із кризи підлітки та старшокласники бачать в учителях, які можуть відкрити їм майбутнє. Вчитель для учня має бути "Людиною із Майбутнього", відкривачем майбутнього (С. А. Плотніков, І. С. Кон, Л. І. Божович, А. В. Толстих, І. В. Дубровіна, А. Гезелл, А. С. Макаренко, Т. В. Снігерьова, В. М. Доній та інші). Не зважаючи на те, що у підлітків та у старшокласників є певний світоглядний досвід, вони мають потребу "заново визначитись", мають бажання "повернутись до втрачених можливостей".

Ретроповернення як спосіб розвитку – це і є спроба врахувати поєднання циклічного та лінійного часу як часу розвитку індивіда. Ретроповернення збагачує теорію упущених можливостей розвитку особистості. Воно дозволяє створити новий рівноважний стан системи розвитку на основі концентрації часових вимірів, приводить всю систему розвитку до створення нового стану, інтеграції попередніх елементів системи, що змінилися в нову цілісність, внаслідок резонансної взаємодії часу. Внаслідок резонансної взаємодії часу, відбувається збільшення енергетичного ресурсу учня, що співвідноситься з поняттям "стрибка" розвитку. В такому процесі виявляються стрибкоподібні біфуркації (альтернативні розвилки можливостей, критичний момент невизначеності майбутнього розвитку), завдяки яким розвиток втрачає лінійну визначеність.

Висновки.

1. Загальновідомо, що найкращим часом для розвитку обдарованості є дошкільний вік. В перші роки життя складається глибинне ядро і фундамент людини. Науковці підтвердили той факт, що чим раніше пробуджуються творчі здібності та таланти, тим вищого рівня розвитку вони досягають; чим пізніше – тим важче їх розвивати (М. Лейтес, Б. Нікітін та ін.). Сучасні вчені звертають увагу на дошкільний період дитини. Саме дошкільні роки, а не шкільні – це головний розвивальний вік. Тому перебудова дошкільного виховання на ранній розвиток дитини є початком усіх учнівських реформ. Водночас постулатом раннього розвитку дитини існує парадокс розвитку особистості учня в часі. Закономірним для людини є процес поступового згасання здібностей, "згасання обдарованості". Тобто, якщо при народженні кожна нормальна дитина одержує від батьків "повний набір" задатків усіх людських здібностей, то через деякий час (починаючи із підліткового віку) ці здібності зникають.

2. Втрата віри у майбутнє неодмінно обертається глибокою кризою розвитку (К. Левін). Педагогічна стратегія вчителя має будуватись на концентрації його уваги як на майбутніх проблемах учнів, так і на пропущених, втрачених раніше можливостях розвитку учня. Таке "повернення" повинно мати систематичний характер для учня.

3. У сучасній педагогіці та психотерапевтичній практиці визначається, що найбільш виправданим є такий методологічний підхід, який дозволив би однаковою мірою врахувати усі часові виміри розвитку особистості [6: 233]. Можна говорити про створення вчителем системної можливості для розвитку обдарованості учня одночасно в різних часових вимірах, з врахуванням циклічного та лінійного часу як часу розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубров А. П. Симметрия биоритмов и реактивности / А. П. Дубров. – М. : Медицина, 1987. – 176 с.
2. Козырев Н. А. Время как физическое явление. Моделирование и прогнозирование в биоэкологии / Н. А. Козырев. – Рига : Издательство Рижского ун-та, 1982. – С. 59–72.
3. Дубров А. П. Когнитивная психофизика / А. П. Дубров. – Ростов-на Дону : Феникс, 2006. – 312 с.
4. Бич А. М. Нет феномена времени : материалы 4-й междисциплинарной научной конференции "Этика и наука будущего". Феномен времени / А. М. Бич // Ежегодник "Дельфис". – Москва, 2004. – 312 с.
5. Ильин В. В. Философия и акмеология / В. В. Ильин, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2003. – 395 с.
6. Психологія і педагогіка життєтворчості : [навч.-метод. посібник] / [ред. рада В. М. Доній, Т. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін.]. – К. : УЗМН, 1996. – 792 с.
7. Нікітін Б. Ми та наші діти / Б. Нікітін, Л. Нікітін. – К. : "Молодь", 1989 – 224 с.
8. Дьюи Дж. Введение в философию воспитания / Дж. Дьюи. – М. : Мысль, 1981. – 165 с.
9. Иванов В. В. Чет и нечет (асимметрия мозга и знаковых систем) / В. В. Иванов. – М. : Сов. радио, 1978. – 185 с.
10. Драйден Г. Революция в навчанні / Гордон Драйден, Джанет Вос ; [перекл. М. Олійник]. – Львів : Літопис. 2005. – 542 с.
11. Арсеньев А. С. Анализ развивающегося понятия / [Арсеньев А. С., Библиер В. С., Кедров Б. М.]. – М. : Наука, 1967. – 439 с.

12. Козырев Н. А. Причинная механика и возможность исследования времени. История и методология естественных наук. Физика. Т. 2 / Н. А. Козырев. – М. : Сов. радио, 1963. – С. 98–113.
13. Андерсон Д. Мир – театр. Будь актёром! / Д. Андерсон. – Вильнюс – Москва : "Полина", 1998 – 285 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dubrov A. P. Simmetriia bioritmov i reaktivnosti [Symmetry of Biological Rhythms and Reactivity] / A. P. Dubrov. – М. : Meditsina, 1987. – 176 s.
2. Kozyrev N. A. Vremia kak fizicheskoe yavlenie. Modelirovanie i prognozirovanie v bioekologii [Time as the Physical Phenomenon. Modelling and Forecasting in the Bioecology] / N. A. Kozyrev. – Riga : Izdatel'stvo Rzhskogo un-ta, 1982. – S. 59–72.
3. Dubrov A. P. Kognitivnaia psikhofizika [Cognitive Psychophysics] / A. P. Dubrov. – Rostov-na-Donu : Feniks, 2006. – 312 s.
4. Bich A. M. Net fenomena vremeni [There is no Time Phenomenon] : materialy 4-oi mezhdistsiplinarnoi nauchnoi konferentsii "Etika i nauka budushchego. Fenomen vremeni / A. M. Bich // Ezhegodnik "Del'fis" [Annual "Del'fis"]. – Moskva, 2004. – 312 s.
5. Il'in V. V. Filosofii i akmeologii [Philosophy and Acmeology] / V. V. Il'in, S. D. Pozharskii. – SPB. : Politekhnik, 2003. – 395 s.
6. Psihologii i pedagogika zhytvetvorchosti [Psychology and Pedagogy of the Life Sustaining Activity] / [navch.-metod. posibnyk] / [red. rada V. M. Donii, T. M. Nesen, L. V. Sokhan', I. G. Ermakov ta in.]. – K. : UZMN, 1996. – 792 s.
7. Nikitin B. My ta nashi dity [We and our Children] / B. Nikitin, L. Nikitina. – K. : "Molod", 1989. – 224 s.
8. Dewey J. Vvedenie v filosofiiu vospitaniia [Introduction to the Philosophy of Education] / J. Dewey. – М. : Mysl', 1981. – 165 s.
9. Ivanov V. V. Chiot i nechiot (asimmetriia mozga i znakovykh system) [Odd and Even (Asymmetry of the Brain and Sign Systems)] / V. V. Ivanov. – М. : Sov. radio, 1978. – 185 s.
10. Draiden G. Revoliutsiia v navchanni [Revolution in Education] / Gordon Draiden, Janette Vos ; [perekl. M. Oliinyk]. – L'viv : Litopys, 2005. – 542 s.
11. Arsen'ev A. S. Analiz razvivaiushchegosia poniatiia [The Analysis of the Developing Notion] / [Arsen'ev A. S., Bibler V. S., Kedrov B. M.]. – М. : Nauka, 1967. – 439 s.
12. Kozyrev N. A. Prichinnaia mekhanika i vozmozhnost' issledovaniia vremeni. Istoriia i metodologiiia estestvennykh nauk. Fizika. T. 2 [Causative Mechanics and the Possibility of the Time Research. History and Methodology of Natural Sciences. Physics. Volume 2]. – М. : Sov. radio, 1963. – S. 98–113.
13. Anderson D. Mir – teatr. Bud' akterom! [The World is the Theatre. Be an Actor!] / D. Anderson. – Vil'nus – Moskva, "Polina", 1998. – 285 s.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2013 р.

Virkovskiy A. P. Metodologicheskaya osnova retropedagogiki kak sposoba nelineynogo razvitiya lichnosti.

В статье определяются основные подходы к ретропедagogике как средству для возвращения к упущенным возможностям развития личности. Они базируются на основе сочетания линейного и нелинейного развития личности. Рассматривается использование бифуркации как возможного "скачка" развития, который характеризует процесс интеграции предыдущих систем, трансформирующихся в новую целостность. Фиксируется феномен разрушения классической линейно-детерминистической педагогической парадигмы и замены её нелинейной педагогикой. Рассматривается вопрос об учете всех временных измерений (прошлого, настоящего и будущего) в развитии личности. Оцениваются голографический эффект времени и его использование в технологии упущенных возможностей развития личности. Обосновывается новый подход к формированию педагогической системы, которая бы давала возможность создания для учеников повторного старта развития.

Virkovskiy A. P. The Methodological Basis of Bifurcation as a Means of the Personality's Nonlinear Development.

The article determines main approaches to the retropedagogy as the means for the return to the unseized opportunities of the personality's development. They are based on the basis of the combination of the linear and nonlinear personality's development. The bifurcation usage is considered as the possible "leap" of the development, which characterizes the integration process of previous systems, transforming into the new integrity. The decomposition phenomenon of the classical linear-deterministic pedagogical paradigm and its substitution with the linear pedagogy is fixed. The issue on the consideration all the time dimensions (past, present and future) in the personality's development is viewed. The holographic effect of time and its usage in the technology of the unseized opportunities of the personality's development are estimated. The new approach to the pedagogical system formation, providing the opportunity to create for pupils the repeated developmental start, is justified.